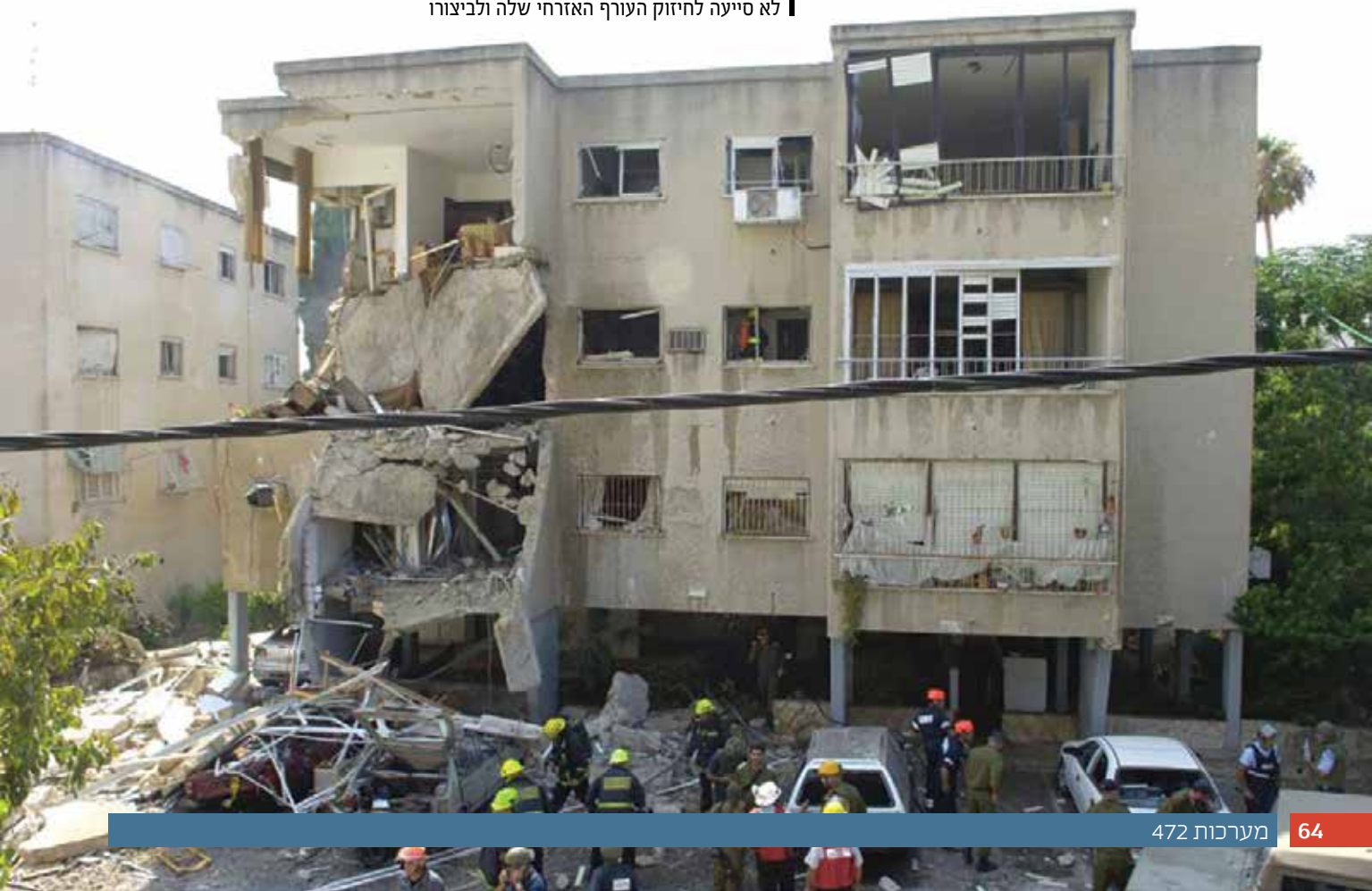

איך בונים חומה

העורף האזרחי בישראל במלחמת ששת הימים

תמונת המצב המסולפת יצרה מסך של אשליה, ולכן נוצרה אי הלימה בין צורכי העורף בעת חירום לבין ההיערכות לכך. למצב הזה יש השלכות ניכרות עד היום

בית מגורים בחיפה שנפגע מטיל ששיגר חזבאללה במלחמת לבנון השנייה. הבחירה של ישראל בדוקטרינה התקפית במשך רוב שנות קיומה לא סייעה לחיזוק העורף האזרחי שלה ולביצורו

סא"ל (מיל) ד"ר אבי ביצור, ראש המגמה לביטחון והגנת העורף, הפקולטה לחברה ותרבות המכללה האקדמית בית ברל

במרס 1956 ושטרתו הייתה לבצר את מערך ההגנה היישובי;⁶ ומבצעי חפירת שוחות והקמת קירות מגן בתחילת 1967.7 במוקד הרביעי התמקדו מקבלי ההחלטות - הן הצבאיים והן הפוליטיים - בחקיקת חוקים, ובהם חוק המקלטים, חוק הג"א (ההגנה האזרחית), חוק מל"ח (משק לשעת חירום), חוק פס"ח (פינוי, סעד וחללים), אך לא הושם דגש על ביצוע החוקים ומימושם. לראיה, חוק הג"א (תשי"א-1951) שריר וקיים עד היום - 66 שנים לאחר שנחקק על אף שהמושג "הגנה אזרחית" כבר אינו קיים מחד גיסא, וחלק גדול מאוכלוסיית ישראל אינו מוגן במקלטים או בממ"דים מאידך גיסא. בעקבות התוצאות של מלחמת ששת הימים התחזקו התפישות שלא ראו בהגנת העורף האזרחי חלק מנדבכי תפישת הביטחון של ישראל באותה תקופה. הדבר גרם לכך שהמענה שהוכן להגנת העורף האזרחי הישראלי היה לקוי.

אי המוכנות של העורף האזרחי לא נבחנה במלחמת ששת הימים. העורף אמנם הותקף בכמה מקרים באופן אקראי, אך המספר המועט של ההתקפות, יחד עם התוצאות של הצלחת הדוקטרינה ההתקפית, הביאו להאדרת ההתקפה על חשבון ההגנה. את תמצית התפישה ניתן להבין מדברי הרמטכ"ל במלחמת סיני, משה דיין: "אני צריך לנקות את השולחן מעניינים המונעים ממני מלהתרכז במערכה. [...].⁸ בענייני הג"א שיעסוק ראש הג"א".

בעקבות התוצאות של מלחמת ששת הימים התחזקו התפישות שלא ראו בהגנת העורף האזרחי חלק מנדבכי תפישת הביטחון של ישראל באותה תקופה

תפישת הביטחון הלאומי בישראל בשנים 1948-1967 - משוואת הגנת העורף האזרחי

בין מלחמת העצמאות למלחמת ששת הימים הנושא המרכזי בישראל היה הביטחון הלאומי. במקומות מסוימים⁹ מכונה ישראל "הדמוקרטיה המערבית המגויסת ביותר"¹⁰. הנושא היה כליך מרכזי שניתן היה לצפות שהגנת העורף האזרחי תהיה ליבת תפישת הביטחון של ישראל. זאת לנוכח העובדה שתקיפת עורף אזרחי, יחד עם עורף תעשייתי וצבאי, נעשו מרכזיים במלחמה המודרנית.¹¹ כאשר מוסיפים לתפישה את הרגישות של ישראל לקורבנותיה,¹² מתחזקת ההנחה הזאת. ההנחה כללה משוואה ברורה: האיום על העורף האזרחי + הגדרות העורף האזרחי וצרכיו = המענה שניתן בפועל לעורף האזרחי. לדוגמה, אם האיום הוא הפצצה אפשרית של ערים בישראל, והגדרות ההתגוננות כוללות מקלוט, חקיקת חוקים רלוונטיים, הכנת המשק לשעת חירום ועוד - אזי הצפי הוא שהמענה יבוצע בפועל. עמידות העורף האזרחי בישראל הייתה מן הנושאים שבליבת תפישת הביטחון של ישראל, אך בעניין הזה אומצו דפוסי התנהגות דוקטרינרית התקפית, וכלל לא הגנתית, כלומר, נוצרה אי הלימה מול צורכי העורף. הדפוסים האלה כללו העתקת הלחימה לשטח האויב וביצוע התקפת מנע מקדימה תוך התבססות על שמירת סטטוס-קו

בימים אלה אנו מציינים חמישים שנים לאחת המלחמות המשמעותיות בתולדות מדינת ישראל והמזרח-התיכון. סקירה יסודית של המחקרים העוסקים במלחמת ששת הימים מעלה שנושאים כמו העורף האזרחי, החוסן החברתי והמשק לשעת חירום כלל לא נחקרו.¹

ביטחון לאומי נועד בראש ובראשונה עבור אזרחי אותה מדינה. הדיון בשאלות מי יספק את הביטחון הזה, באיזה אופן והאם הביטחון הלאומי המיטבי לעורף אזרחי יינתן באופן פסיבי או אקטיבי מתקיים שנים רבות, ולא תמיד זוכה לתשובות מספקות.²

הבחירה של ישראל בדוקטרינה התקפית במשך רוב שנות קיומה לא סייעה לחיזוק העורף האזרחי שלה ולביצורה.³ לכאורה, התוצאות של מלחמת סיני, של מלחמת ששת הימים וגם של מלחמת יום הכיפורים ומלחמת לבנון הראשונה הובילו למסקנה שההגנה הטובה ביותר לעורף האזרחי הישראלי היא ההתקפה, ולא ההגנה האזרחית הסדורה. ואולם, במלחמת המפרץ ב-1991, שבה נורו על ישראל עשרות טילי סקאד מעיראק, הובהר אחת ולתמיד שהעורף האזרחי הישראלי חשוף.

במשך שנים רבות - מסוף מלחמת העצמאות ועד מלחמת המפרץ - התגלה אוכלוסיית ישראל למלחמות שבהן העורף כמעט שלא הותקף, ולכן לא נזקק להוכחת עמידות או חוסן יוצאי דופן. משמעות הדבר הייתה שהטענות של אלה שתמכו בדוקטרינה ההתקפית כמענה לכל איום על ישראל זכו בהתמודדות מול הדוקטרינה ההגנתית. המאמר הזה בוחן את המשמעות של ההתבססות על הטענה הזאת ואת השלכותיה מרחיקות הלכת עד ימינו.

האדרת דוקטרינת ההתקפה על חשבון ההגנה

במלחמת העצמאות "כל בית היה חזית",⁴ אולם מאז נדחק נושא הגנת העורף האזרחי הישראלי לשוליים. הנושא לא תוקצב, לא תוכנן ולא אורגן. במלחמת ששת הימים, שבה הדוקטרינה ההתקפית חגגה הצלחה מושלמת, הנושא כמעט שנעלם.

העובדה הזאת באה לידי ביטוי בארבעה מוקדים של עשייה ושל פעילות צבאית ופוליטית, שאף אחד מהם לא עסק בהיערכות לחירום של העורף האזרחי. המוקד הראשון עסק בבניית יכולת התקפית מרשימה. המוקד השני ביסס את ההגנה האזרחית על הסתייעות בכוחות של מדינות אחרות. לדוגמה, המטוסים הצרפתיים במלחמת סיני הוסוו כמטוסים ישראליים, ונועדו לשמור על שמי הארץ נקיים מתקיפות של מטוסי האויב.⁵

המוקד השלישי בא לידי ביטוי בביצוע פעולות אד-הוק בלבד, של התבצרות ומיגון. לדוגמה, מבצע "בצר", שנערך באוגוסט 1948 ושטרתו הייתה תפישת משתמטים ועריקים; מבצע "חומה", שנערך

האיום מול המענה - אירועי תקיפה העורף האזרחי במלחמת ששת הימים

כאשר מתארים את מימוש האיום מול המענה, כפי שהתרחש בפועל במלחמת ששת הימים, אנו מוצאים שהיה מספר קטן של אירועים אקראיים של תקיפת העורף האזרחי במהלך המלחמה. אין ספק שמספרם המועט של האירועים חיזק את טענתם של התומכים בגישה ההתקפית, או בגישה התקפת המנע המקדימה. ואולם בכך התחזקה אי העשייה ונחלשה ההיערכות לחירום ולהכנת העורף האזרחי הישראלי, שנראה לכאורה בלתי פגיע בעליל. לחיל האוויר הוגדרו היעדים הבאים: "להשיג עליונות אווירית, להבטיח שמים נקיים להגנת העורף, למנוע תקיפה מהאוויר".¹⁷ היינו, חיל האוויר יפתור את בעיית העורף אם יהיה איום ממשי עליו, ולכן אין צורך בהכנת הגנת העורף.

בסוף מאי 1967 הגיעה המתיחות לשיא. ב-21 במאי קיבלה ממשלת ישראל הערכת מודיעין שלפיה ייהרגו בעורף האזרחי עשרות אלפי אזרחים.¹⁸ ההערכה הזאת הביאה את הרמטכ"ל יצחק רבין לדרוש אישור להפעלת התקפה מקדימה. הבקשה נראית לכאורה ברורה מאליה, אך מעוררת תמיהה בנוגע לעובדה שלא נעשו הכנות להגנת

ויכולת הרתעה לפני ביצוע ההתקפה.¹⁵ ואולם, הדפוסים האלה לא עסקו כלל בהגנה מסוג כלשהו, ובוודאי שלא עסקו בהגנה אזרחית. התפישה התמקדה בדיון בנוגע להיבטים האופרטיביים של המלחמות מול מדינות ערב, וראתה בעמידות העורף האזרחי דבר מובן מאליו שאין להשקיע בו. הראייה הזאת התחזקה לנוכח תוצאות מלחמת סיני - לאחר שהתבררו עוצמותיה ויכולותיה האוויריות של ישראל. כתוצאה מכך בלטו בהיעדרם מתפישת הביטחון של ישראל נושאים שונים, ובהם: מיגון העורף והכנתו מבחינות מורלית, ארגונית, משקית ופסיכולוגית לקראת התקפה עליו.

למרות ההבדלים הקיימים בין כמה מחוקרי תפישת הביטחון של ישראל בכלל, ושל אותה תקופה בפרט, רובם ככולם מסכימים בנוגע לתפישת הביטחון של ישראל עד 1967. הקווים העיקריים של התפישה הזאת היו תוצאה של צרכים, תכתיבים ואילוצים גיאורפולטיים צבאיים, כלכליים, חברתיים ותרבותיים.¹⁴ התפישה הרווחת הייתה שעל ישראל לבחור בדוקטרינה התקפית, בייחוד משום שמלחמה ארוכה תפגע בעורף האזרחי שלא יעמוד במלחמה כזאת - הן מבחינת מספר האבדות, הן מבחינת מחסור ב"אוויר לנשימה" בהיבט הכלכלי והן מבחינת מורל האזרחים ועמידותם.

ב-21 במאי קיבלה ממשלת ישראל הערכת מודיעין שלפיה ייהרגו בעורף האזרחי עשרות אלפי אזרחים. ההערכה הזאת הביאה את הרמטכ"ל יצחק רבין לדרוש אישור להפעלת התקפה מקדימה

כאשר מתארים את מימוש האיום מול המענה, כפי שהתרחש בפועל במלחמת ששת הימים, אנו מוצאים שהיה מספר קטן של אירועים אקראיים של תקיפת העורף האזרחי במהלך המלחמה

העורף עד תקופה ההמתנה שבה שררה מתיחות רבה. אם השליכו קברניטי המדינה את יהבם על חיל האוויר כמגן העורף האזרחי, אז ממה חששו? ואם ראו את האיום בצורה קיצונית כל כך, אז מדוע לא נעשו ההכנות עד אז?¹⁹

רבים היו שותפים להערכת המודיעין הזאת. שבת טבת סיפר על כך בספרו **חשופים בצריח**: "שלושת הימים שקדמו לזה היו ימי החרדה הגדולים שידעתי בחיי, לבד מהימים בהם עמד צבאו של רומל בשערי מצרים. הממשלה והכנסת נחרדו. [...] הגרסה שהילכה בירושלים הייתה שניצחון צה"ל במלחמה יעלה בדם אזרחים רב. היו שנקבו בעשרת אלפים חללים והיו שנקבו במאה אלף. אלה ואלה סברו כי לא יוכל חיל האוויר הישראלי למנוע את חילות האוויר של מדינות ערב מהגיע למרכזי האוכלוסיה הצפופים והצפופים של ישראל. [...] גם צמרת צה"ל התייחסה בכובד ראש ליכולתם של צבאות ערב לגרום הרג רב בישראל".²⁰

גם ב-23 במאי 1967 ניסה הרמטכ"ל לשכנע את הממשלה לבצע התקפה מקדימה, ושוב נדחה.²¹ כך נעה החברה הישראלית כמטוטלת בתוך ים של חרדות עד יום פרוץ המלחמה. עד אז התבצעו מבצעי חפירות של שוחות, הושחרו פנסי מכונות ונבנו ברחבי הארץ קירות מגן משקי חול בכניסות לבניינים.²² תמונת המצב וההכנות החפויות במאי 1967 מעידות על כך ש-16

לפיכך יש לתקוף לפני שיתקפו מדינות ערב. לא הייתה מחשבה על הכנת העורף מן ההיבט התקציבי. במקום לבנות מקלטים נבחרה האופציה של שימוש במטוסים שישמידו את האיום, וישנו את משוואת הגנת העורף האזרחי - המענה הנדרש ייחסך פשוט משום שהאיום יושמד.

קברניטי התפישה הביטחונית התפצלו לשני מחנות מרכזיים, שנחלקו לגבי האפשרות שישראל תצא למערכה נוספת בשנים שלאחר מלחמת סיני. מחנה אחד הובל על-ידי יגאל אלון ויצחק רבין, שסברו שיש צורך להיערך לעימות מידי מכיוון שצפו כי "המלחמה מעבר לפינה".¹⁵ לכן הפתרון, על-פי הערכתם, היה השקעה בטנקים ובמטוסים. תפישתם הייתה תקפה, לדעתם, הן לשדה הקרב והן לשמירת "השמים הנקיים" לשם הגנת העורף מחד גיסא, ולמען המאמץ הקרבי הקרקעי מאידך גיסא. המחנה השני הובל על-ידי שמעון פרס ומשה דיין, שדגלו בגישה של "הצטיידות לקראת המחר". השניים סברו שיש צורך בהצטיידות בטילים וברקטות, בפיתוח מיגון נגד טילים מהסוג הזה ובנשק מתוחכם וארוך טווח. כלומר, ראייתם הייתה עתידית, והשיקולים שלהם היו מעבר לראיית אירועי הביטחון השוטף המידי וצרכיו - הם צפו והביאו בחשבון את העתיד הטכנולוגי הרחוק יותר.¹⁶ בשני המחנות בלט מאוד דבר אחד - חוסר ההתייחסות לנושא האזרחי.

חופרים שוחות בתל אביב ערב מלחמת ששת הימים. אי המוכנות של העורף האזרחי לא נבחנה במלחמת ששת הימים. העורף אמנם הותקף בכמה מקרים באופן אקראי, אך המספר המועט של ההתקפות, יחד עם התוצאות של הצלחת הדוקטרינה ההתקפית, הביאו להאדרת ההתקפה על חשבון ההגנה

היקף התקיפות של העורף האזרחי היה קטן מאוד יחסית לחשש ולאיום, אך ברור לחלוטין שהאיום הוסר על-ידי חיל האוויר, שכאמור, ראה את אחת ממשימותיו למנוע את תקיפת העורף האזרחי

המלחמה. השתרר פחד גדול מהפצצות אוויר. רבים תפסו מחסות בשוחות שנחפרו.²⁵ האיום הוסר במידה רבה רק לאחר שחיל האוויר ערך את מבצע "מוקד" (מבצע הפצצת חילות האוויר הערביים - מיד בתחילת המלחמה) והשתלט על שמי האזור.

ואולם, במקביל להפצצת שדות התעופה במצרים ובסוריה הותקף העורף בישראל. ב-5 ביוני, יום פתיחת המלחמה, התבצעה שורה של תקיפות אוויר של מטוסים סוריים ועיראקיים. באותו היום גם נעשה שימוש בארטילריה, בנשק קל ובירי מרגמות הן בגזרות הגבול והן לעומקה של ישראל. 26 בגזרה הירדנית ירו תותחים על מובלעת הר הצופים בירושלים ועל רמת רחל. במקביל ירו תותחים מסוג לונג טום מקלקיליה לכיוון תל-אביב. בנוסף נורתה במשך כל

שנים לאחר חקיקת החוק היו רוב אזרחי ישראל חשופים להתקפות. האיום נותר כשהיה, והמענה מולו נשאר חלול. הגוף שהיה אמור לפקח על המיגון היה בעל מבנה שגוי, המשאבים שעמדו לרשותו היו דלים, הוא היה מבוסס על חוקים ריקים מתוכן והייתה לו אחריות אך ללא סמכויות ביצוע. דוד בן-גוריון אמר: "האיום המוחץ עלינו הוא מבחוץ. [...] לא נוכל לעמוד מול המצפה לנו, אין אנו מוכנים. [...] ערי ישראל חשופות להחריד להרעשות מן הים ומן האוויר. על-ידי הגנת ערי ישראל מהתקפות אוויר נציל את ארצנו. [...] הפצצות האוויר על תל-אביב, חיפה וירושלים יכולות לגרום לקטל שאומה קטנה אינה יכולה לעמוד בו".²³

קברניטי המדינה, בעיקר מפקדי הצבא, סברו כי לעורף האזרחי נשקף איום בארבעה מישורים:²⁴

1. ביצוע אפשרי של פעולות טרור בכל יישוב אזרחי בארץ.
  2. הפצצות אוויר על-ידי מצרים, סוריה, עיראק וירדן.
  3. הפגזות על יישובים ומתקנים אזרחיים מאזור הגדה המערבית ורמת-הגולן בסוריה.
  4. תקיפת אזרחים בנשק קל או בפצמ"ר באזורי הגבול וקו המגע הקדמי - ברמת-הגולן והכנרת או מהגדה המערבית, לאורך כל קו הגבול העובר בין ישראל לירדן שהחזיקה אז בשטחי הגדה.
- האיום הוצג באופן מוחשי מאוד, והחשש ממימושו היה רב, כפי שנכתב בתיאור שעת פריצת המלחמה: "בשעה 07:45 נשמעה אזעקה ברחבי הארץ. היבבות העולות והיורדות בישרו את פריצתה של

אחראי בלעדי היא מימון יציאתו של קצין לקורס הגנה אזרחית בבריטניה ב-1963. במימון הקורס השתתפו באופן שווה משרד הפנים ומשרד הביטחון - זאת בטענה שהקצין משרת הן את השלטון המקומי במשרד הפנים והן את הצבא.

דוגמה נוספת היא מתחום הכבאות - שירותי הכיבוי לא פעלו במרוכז באותה תקופה תחת סמכות אחת צנטרליסטית, אלא בפזורה - הן מקצועי והן ארגוני. לכל עיר הייתה רשות כבאות משלה שבראשה אישיות פוליטית מקומית ותחתיה גורמים מקצועיים. אותם גורמים לא היו מתואמים, ולא פעלו יחד עם הכבאים מן הערים השכנות.³⁰

בשנים 1958-1960 היה שמואל אייל ראש הג"א, וגם לדבריו, הגוף הזה לא נחשב לכוח צבאי חשוב: "קיבלתי תפקיד מחיים לסקוב וצבי צור, ולא ראיתי את התפקיד כמשאת נפש", סיפר. "ידעתי בבירור שלא אקבל הרבה משאבים ותקציבים. גייסתי קצינים להג"א עם הבטחה שקידומם לא ייפגע".³¹

דוגמה נוספת למעמד הרעוע של הג"א היא חוק שירותי הכבאות שנחקק ב-1958. המחוקקים בכנסת נאבקו בכל כוחם כדי להוכיח

היום מן הצד הירדני אש מנשק קל על יישובים לאורך קו הגבול שבין הגדה המערבית לישראל. באותה עת בוצע ירי נק"ל על כל השכונות בירושלים. בירי הזה היו עשרה אזרחים הרוגים, עשרות פצועים ונזק רב נגרם לרכוש.

באותו היום הופצצו המקומות הבאים על-ידי מטוסי האנטר עיראקיים: כפר יעבץ, נתניה, עמק יזרעאל כולל עפולה; כפר סירקין וראש העין. במקביל תקפו הסורים מן האוויר את מגידו, עין המפרץ, כורדני, כפר החורש ועילבון. בשעות הערב הפגזו הירדנים את נמל התעופה בלוד, את שכונת תל ברוך ושוב את נתניה, את ירושלים ואת מובלעת הר הצופים. זו הייתה התקיפה האחרונה של הירדנים את העורף האזרחי.

לאחר שישראל השמידה את רוב חיל האוויר המצרי היא נפנתה לטפל בירדן ובעיראק. רק הסורים המשיכו לתקוף את העורף האזרחי - מ-6 ביוני עד 9 ביוני - באמצעות הפגזות כל יישובי הקפר ממעין ברוך ועד תל קציר, ומראש פינה ועד גדות. ב-9 ביוני, כשהחל כיבוש רמת-הגולן, הופסקו גם ההפגזות האלה.

היקף התקיפות של העורף האזרחי היה קטן מאוד יחסית לחשש ולאיום, אך ברור לחלוטין שהאיום הוסר על-ידי חיל האוויר, שכאמור, ראה את אחת ממשמיותיו למנוע את תקיפת העורף האזרחי. השאלה המרכזית שנותרה לאחר המלחמה הייתה אם ישראל יכולה להסתפק בכך גם בעתיד.

המענה להגנת העורף בתקופת מלחמת ששת הימים - משמעויות

בפני מקבלי ההחלטות עמדו שלוש שאלות יסוד בנוגע להגנה על העורף האזרחי. בתשובות שניתנו עליהן ניכר הפער בין תפישת האיום הזה לבין המענה שניתן לו בפועל.

- 1. האם על ישראל לנקוט הגנה או התקפה מבחינה דוקטרינרית?**
התקציב הזעום של הג"א להצטיידות, להתארגנות ולאיימונים מעיד על אוריינטציה ברורה של התקפה ולא של הגנה. הדבר בא לידי ביטוי גם באי מימוש חוק הג"א, כלומר, ההוראה הבולטת ביותר בחוק לא התבצעה - מקלט לכל אזרח לא היה באותה תקופה.²⁷ הפער מול הוראות החוק היה דרמטי.
  - 2. האם חזית ההגנה האזרחית היא מכרעת או משנית מבחינת תפישת הביטחון הלאומי? העמדה של המערכות הפוליטיות והצבאיות בעניין הזה באה לידי ביטוי בדבריו של דיין שהציג את נושאי הג"א כמשניים ביותר - ככאלה שאין הצדקה לכך שיטופלו על-ידי הרמטכ"ל או שר הביטחון.**
  - 3. לידי מי למסור את האחריות להגנת העורף האזרחי - לצבא, למשרד הפנים או למשטרה? התשובה טמונה במכתב שכתב ב-1954 שמעון פרס בהיותו מנכ"ל משרד הביטחון למנכ"ל משרד הפנים אהרון מויאל. פרס הציע למויאל את האחריות למעורף הג"א על כוח האדם שבו ועל תקציבו. מויאל דחה את ההצעה. איש לא רצה באחריות ליצור הדר-ראשי הזה.²⁸**
- קיימות דוגמאות רבות נוספות לאי ההתייחסות לעורף האזרחי. כך, מערך מל"ח במשרד הוקם רק לפני מלחמת סיני. רשות פס"ח (שירותי חירום פינני, סעד, חללים), המנוהלת על-ידי משרד הפנים, הוכפפה למל"ח רק ב-1960. גם ההכפפה הזאת הייתה לעתות חירום בלבד.²⁹

דוגמה נוספת לדואליות שהובילה לניהול נושא מרכזי כזה ללא

כאשר מתארים את מימוש האיום מול המענה, כפי שהתרחש בפועל במלחמת ששת הימים, אנו מוצאים שהיה מספר קטן של אירועים אקראיים של תקיפת העורף האזרחי במהלך המלחמה

שהחוק אינו פוגע בחוק ההגנה האזרחית. ברור לכל אדם בר-דעת שהכבאים יהיו חלק ממערך ההגנה האזרחית, אז מדוע לא היה הדבר כך בפועל ומדוע היה צורך להיאבק על כך?

בשנים 1963-1964 שימש תא"ל אברהם בן דוד כראש הג"א. בן דוד השקיע מאמצים בנושא המקלטים ותורת המקלוט והמיגון, ומשנתקל בהתנגדות (למרות חוק הג"א המחייב הקמת מקלטים) הוא הגה את רעיון המקלט הדר-תכליתי (מקלט המשמש למיגון בחירום ומתפקד בעתות שגרה כמועדון לקשישים לילדים ולנוער). בן דוד התעלם מכך שאם המבנים האלה ישמשו מועדונים הם לא יהיו מוכנים בעתות חירום לשמש כמקלטים. יתרה מזו, הוא התעלם מהעובדה שלרשותו עמדו באותה תקופה מקלטים מעטים עבור האוכלוסייה בארץ. שמואל גודר שימש ראש הג"א בשנים 1964-1968. בתקופתו בוצעו מבצעי התחפרות והתבצרות, הוקמו משקי חול קירות מיגון לבניינים ונחפרו שוחות כהכנות למלחמת ששת הימים. יש לציין כי לפני המלחמה עמד לרשותו הזמן לבצע את כל ההכנות האלה, אך הפעולות האלה נעשו רק ברגע האחרון.

את המענה הלקוי שניתן לאיום ממחישה יותר מכול העובדה שרק ב-1970 הוקם בית-הספר המרכזי להגנת העורף האזרחי - 22 שנים לאחר הקמת המדינה, 19 שנים לאחר חקיקת חוק הג"א ושלוש שנים לאחר ההפצצות ב-5 ביוני 1967.

הבחירה בדוקטרינה ההתקפית והויתור על ההגנה במלחמת ששת הימים, תוך התבססות על הצלחות במלחמת סיני ועל אמונה

טופולוב עיראקי הטיל פצצות על נתניה (בתמונה: מטוסי טופולוב 16 מצריים). במקביל להפצצת שדות התעופה במצרים ובסוריה הותקף העורף בישראל. ב-5 ביוני, יום פתיחת המלחמה, התבצעה שורה של תקיפות אוויר של מטוסים סוריים ועיראקיים

מלחמת ששת הימים יצרה תמונה מעוותת. בדומה לכך, ההצלחה של מערכת יירוט הטילים "כיפת ברזל", יוצרת כיום אשליה של מיגון ועמידות מול האיומים העתידיים

עיוורת ביכולתו של חיל האוויר, הביאו למצב שבו הגנת העורף הוזנחה. הנושא הזה מפתיע לעומת תמימות הדעים בקרב החוקרים בנוגע לתפישת הביטחון של ישראל, והתבססותה על הדוקטרינה ההתקפית ומספרם הרב של המחקרים בתחום.³² העורף הישראלי נחשב לפגיע מאוד, וכך גם הוצג על-ידי חסידי הדוקטרינה ההתקפית דיין ורבין, על בסיס ארבע הנחות:

1. היעדר עומק אסטרטגי והחדירות של הגבולות הארוכים של ישראל - בכך שרר איום תמידי על האזרחים לאורך הגבולות.
2. סמיכות של יישובים אזרחיים, של תשתיות חיוניות, בין היתר של מים, של מתקנים צבאיים ואזרחיים ושל מוקדי תעשייה מרכזיים לגבולות הפרוצים ב-1967.
3. סוגי אמל"ח, בייחוד במטוסים המצריים, שיכלו לכסות בטווחי ההגעה שלהם את כל שטח המדינה.
4. א-סימטריה בין מדינות ערב וישראל מבחינת המשאבים, הדמוגרפיה והיכולת להילחם במשך תקופה ארוכה מבחינות כלכלית ומורלית.

סיכום

תוצאות מלחמת ששת הימים חיזקו לכאורה את התפישת הדוקטרינרית ההתקפית, אבל יצרו למעשה "בור" עמוק של תשתיות,

של מוכנות, של היערכות ושל חקיקה ותקצוב בנושא. מלחמת ששת הימים יצרה תמונה מסולפת. בדומה לכך, ההצלחה של מערכת יירוט הטילים "כיפת ברזל", יוצרת כיום אשליה של מיגון ועמידות מול האיומים העתידיים.

המושג "והייתם לעם קשה עורף", במובן החיובי של הביטוי, חייב לעבור מעמדה של מנטרה סתמית לדרך חיים של חברה שלמה - דבר שלחלוטין לא היה קיים במלחמת ששת הימים. תמונת המצב המסולפת יצרה מסך של אשליה, ולכן נוצרה אי הלימה בין צורכי העורף בעת חירום לבין היערכות לכך. למצב הזה יש השלכות ניכרות עד היום.

ההערות למאמר הזה מתפרסמות באתר הוצאת מערכות.

